

С.О. Гарнагіна, С.С. Ковальонок

**ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ РАДЯНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ
У МАНЬЧЖУРІЇ У 1920-1945 рр.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ**

В статті досліджена історіографія об'єднань українських радянських емігрантів у Маньчжурії 1920-1945 рр. Усі емігрантські об'єднання розділені на політизовані й не політизовані у відповідності із соціально-політичними умовами. Виділено кілька періодів в історіографії української еміграції: перший – 1920-ті – перша половина 1950-х рр., другий – кінець 1950-1980-ті рр., третій – 1990-2000-і рр. Проаналізовано, що у публікаціях 1920-х рр. увага авторів швидше приділялася свого роду пропаганді, ніж досягненням наукових цілей.

Авторами досліджено, що у 1970-1980-х рр. вийшов ряд нових наукових робіт по темі української еміграції, написаних в цілому в рамках концепцій, характерній для попереднього періоду. В роботах цього періоду українській радянській еміграції дана більш жорстка критична оцінка. Але в цілому автори представляли положення еміграції безвіхідним, малюючи картину внутрішньої боротьби і провалених спроб об'єднання сил проти Радянської Росії.

В статті наводиться інформація, що з кінця 1980-х рр. у зв'язку із загальними змінами в житті суспільства емігрантська тематика в роботах радянських дослідників стала особливо популярною. Коло проблем, пов'язаних з дослідженням української радянської еміграції, істотно розширилося. Діяльність еміграції почала оцінюватися з позитивної сторони. Науковці звернулися до раніше не досліджених питань побуту емігрантів, проблем соціальної адаптації, культури. Наведено, що у 1990-2000-х рр. з'явився цілий ряд робіт, звернених безпосередньо до діяльності політичних і громадських організацій еміграції, в тому числі і молодіжних.

Авторами виявлено, що серед зарубіжних дослідників до історії радянської еміграції зверталися і американські, і китайські історики.

Ключові слова: еміграція, українці в Китаї, емігрантські організації, історіографія, Маньчжурія.

Історія української еміграції в Китаї починається з монгольських часів. Найчисленніша українська діаспора була представлена в період Радянського Союзу. Українські емігранти створювали об'єднання, для покращення умов життя та праці на чужині. Але, нажаль, досі істориками не було проведено комплексного дослідження історіографії об'єднань українців періоду СРСР у Маньчжурії у 1920-1945 рр. Тому саме висвітлення цього питання й є метою даної статті.

У відповідність із соціально-політичними умовами Маньчжурії 1920-1945 рр. Усі емігрантські об'єднання розділені нами на політизовані й не політизовані. До політизованих об'єднань віднесені емігрантські об'єднання, які прагнули реалізувати себе насамперед у політичній сфері, організації, що мали закріплені у статутних документах або декларовані їх лідерами ідеологічні позиції, прихильність до політичної течії і розповсюджували серед своїх членів відповідні політичні погляди. У свою чергу, в якості особливостей не політизованих об'єднань виділені відстороненість від політики і політичної діяльності, відсутність форм роботи, цілеспрямовано орієнтованих на політичне виховання своїх членів.

У рамках історіографії історії української радянської еміграції в Китаї відсутні великі роботи, присвячені емігрантським об'єднанням. Причиною слаб-

кої освітленості даної тематики є відносна бідність джерельної бази і відсутність «яскравих» сюжетів.

У вивченні української еміграції в історіографії можна виділити кілька періодів: перший – 1920-ті – 1 половина 1950-х рр., другий – кінець 1950-х – 1980-і рр., третій – 1990-2000-і рр.

Уже на початку 1920-х рр. з'являються перші спроби вивчення української радянської еміграції. Однак роботи цього періоду мали сильний відбиток політичної кон'юнктури, що визначила цілі та зміст досліджень, присвячених еміграції. На їх сторінках вперше були сформульовані і збереглися протягом усього радянського періоду основні ідеологічні установки сприйняття еміграції як поплічника ворожого капіталістичного оточення. У публікаціях 1920-х рр. увага авторів швидше приділялася свого роду пропаганді, ніж досягненням наукових цілей [1].

Серед робіт цих років можна виділити працю С. Белова «Белое похмелье. Русская эмиграция на распутье. Опыт исследования психологии, настроений и бытовых условий русской эмиграции в наше время», в якому автор на основі власних спостережень спробував дати огляд настроїв і умов життя радянської еміграції [2]. Певний інтерес представляє праця А. Киржница «У порога Китая. Русские в полосе отчуждения КВЖД», в якому автор не обмежується поданням еміграції як єдиної маси, намагаючись виділити елементи емігрантської соціальної структури [3]. Автори цього періоду не залишають еміграції жодних шансів, передрікаючи її швидку загибель і марність спроб політично-активної «верхівки» еміграції продовжити боротьбу проти Радянської Росії.

Надалі аж до середини 1950-х рр. роботи про еміграцію практично зникають з радянської друку, а сама емігрантська тематика переходить в розряд фактично заборонених для вивчення і висвітлення проблем.

З другої половини 1950-х рр. знову починають виходити праці, присвячені українській радянській еміграції. Спочатку основну масу публікацій складала не наукові дослідження, а роботи, засновані на особистих спогадах емігрантів, натхненних перемогою Радянського Союзу над фашизмом і які повернулися в СРСР після закінчення Другої світової війни (С. Шульгін, Д. Мейснер, А. Любимов та ін.) [4]. Крім того, події хрущовської «відлиги» сприяли деякому ослабленню режиму спеціальних сховищ та зниження тиску цензури, що дало дослідникам новий матеріал для розробки теми української радянської еміграції.

У 1970-1980-х рр. вийшов ряд нових дослідних робіт по темі української еміграції, написаних в цілому в рамках концепції, характерній для попереднього періоду. В роботах цього періоду українській радянській еміграції дана більш жорстка критична оцінка. Але в цілому автори представляли положення еміграції безвіхідним, малюючи картину внутрішньої боротьби і провалених спроб об'єднання сил проти Радянської Росії.

Наукові роботи 1970-1980-х рр. за змістом можна розділити на дві групи. Першу з них становили праці, присвячені діяльності емігрантських політичних (головним чином екстремістських організацій). Тут можна виділити спільну роботу Ю. Мухачева і К. Шкаренкова «Крах «новой тактики» контрреволюции после гражданской войны», присвячену антирадянській боротьбі монархічних підпільних організацій в СРСР, їх ролі в активізації сил внутрішньої контрреволюції [5]. Тут же слід відзначити працю Р. Іоффе «Крах российской монархической революции», де приділено увагу емігрантським політичним організаціям на Далекому Сході. Зокрема, зроблена спроба показати зв'язку радянських фашистів у Китаї з фашистами Італії та Німеччини [6].

До другої групи публікацій відносяться комплексні дослідження Зарубіжної Росії, серед яких варто особливо відзначити монографію А. Шкаренкова

«Агония белой эмиграции», у якій автором виявлено причини нездійсненності антирадянських планів, особливості розселення біженців і політики Радянської держави по відношенню до емігрантів. Щодо далекосхідної еміграції найбільша увага дослідника зосереджена на діяльності організації радянських фашистів у період 1930-х рр. [7]

Чи не єдиною роботою, зверненою конкретно до історії української радянської еміграції в Китаї, в 1980-і рр. став навчальний посібник «Крах белоэмиграции в Китае», підготовлене С.С. Соніним. Дослідник показав безвихідність положення рядових емігрантів, що зазнавали безліч матеріальних труднощів, не мали ідеологічної опори, духовної підтримки та перспектив на майбутнє [8].

Крім того, в 1980-і рр. вийшов цілий ряд досліджень, що стосуються історії Китаю та його окремих регіонів у 1920-1940-і рр. Незважаючи на те, що емігрантська проблематика в даних дослідженнях не піднімалася (або майже не піднімалася), їх значимість досить висока, оскільки дозволяє промальовувати соціально-політичний і економічний «фон», на якому розгорталася діяльність української еміграції [9].

З кінця 1980-х рр. у зв'язку із загальними змінами в житті суспільства емігрантська тематика в роботах радянських дослідників стала особливо популярною. Коло проблем, пов'язаних з дослідженням української радянської еміграції, істотно розширилося. Діяльність еміграції почала оцінюватися з позитивної сторони. Науковці звернулися до раніше не досліджених питань побуту емігрантів, проблем соціальної адаптації, культури.

Основна частина емігрантознавчих робіт 1990-2000-х рр. традиційно присвячувалася західній гілці еміграції. Тим не менш, з часом вийшло досить велика кількість праць, присвячених далекосхідній еміграції.

Одна з перших спроб показати історію радянських емігрантів в Маньчжурії, вільну від ідеологічних кліше, була зроблена Р. Меліховим. Серед дослідницьких проблем, автором розглянуто багато громадських та військово-політичних організацій еміграції, що з'явилися в період існування на території Маньчжурії радянської діаспори [10].

Проблеми суспільно-політичної діяльності української радянської еміграції в Маньчжурії всебічно висвітлені в монографічних дослідженнях білоруського історика Н. Абловой [11]. Емігрантська громадськість на території Маньчжурії представлена автором на тлі еволюції радянсько-китайських відносин, пов'язаних з Китайською Східною залізницею.

Помітний внесок у висвітлення проблем діяльності окремих національних, соціальних, суспільно-політичних груп української радянської еміграції в господарсько-економічній, політико-ідеологічній та культурній сферах внесли роботи дослідниці Н. Аблажей [12].

В сфері інтересів істориків Є. Аурилене і В. Потапової лежить проблематика історії радянської еміграції з моменту виникнення російської колонії. У центрі уваги дослідників перебуває, насамперед, діяльність Бюро у справах російських емігрантів в Маньчжурії [13].

Численні праці А. Хісамутдінова містять цінні відомості про культурне і політичне життя української радянської діаспори на території Далекого Сходу і, зокрема, Маньчжурії [14]. Наукові публікації С. Смірнова присвячені різним сферам діяльності радянської еміграції і дослідження відбувалися в емігрантським середовищі [15]. Головним об'єктом уваги челябінського історика О. Худобородова є козака еміграція в Китаї, особливості протікання в козацькому середовищі політичних, соціально-побутових, культурних процесів [16].

У історіографії 1990-2000-х рр. з'явився цілий ряд робіт, звернених безпосередньо до діяльності політичних і громадських організацій еміграції, в то-

му числі і молодіжних. У дослідженнях А. Окорокова, присвячених молодіжним емігрантським організаціям в Маньчжурії, містяться відомості про Союз мушкетерів, Дружинах Російської Сокола, Національної організації російських розвідників (НОРР) та ін. [17]. Проблема створення і діяльності на території Маньчжурії різних об'єднань радянської еміграції присвячені статті С. Онегіної. Автором залучалися малодоступні дослідникам матеріали Центрального архіву Федеральної служби безпеки. У своїх роботах С. Онегіна наводить маловідомі факти, що стосуються організацій радянських фашистів у Маньчжурії та інших країнах [18].

Безпосередньо дослідженню аполітичних емігрантських об'єднань на Далекому Сході присвячені роботи Р. Прозорової. В її працях, крім інших тем, досліджується емігрантський скаутський рух [19].

До цієї ж тематики звернені роботи В. Кудінова, О. Попової і О. Щупленкова [20]. У публікаціях І. Царька представлена діяльність харбінського відділу Християнського союзу молодих людей (ХСМЛ), деякі аспекти становлення молодіжних об'єднань і проблеми освіти стосовно радянської еміграції на Далекому Сході [21].

Серйозна праця, присвячена скаутському руху в СРСР і за кордоном, створена В. Кучіним. На основі численних документів скаутського руху, свідчень очевидців і мемуарних джерел автором відтворена широка картина існування радянського скаутингу від його зародження до наших днів, як на території СРСР, Росії, так і в еміграції [22].

У роботах Т. Ясько, Н. Белозубової піднята проблема діяльності емігрантських молодіжних літературно-мистецьких гуртків Харбіна кінця 1930-х – 1-ї пол. 1940-х рр. Автори звернулися до проблем появи і існування літературно-мистецьких гуртків, показавши особливості їх створення і діяльності, а також значення цих гуртків для харбінської еміграції [23].

У деяких загальних і спеціальних працях з історії радянської еміграції в Китаї також розкривається тематика емігрантських об'єднань. У цьому відношенні певний інтерес для нас представляють дослідження С. Смирнова, пов'язані, насамперед, з розробкою проблеми соціальної адаптації радянських емігрантів в Маньчжурії. В одній зі своїх робіт автор наводить унікальні відомості про найвідоміші емігрантські організації, що стосуються їх зародження і деяких етапів діяльності [24]. Р. Меліхов в цілому ряді своїх робіт зачіпає емігрантські об'єднання в Китаї. Зокрема, їм подаються деякі відомості про організаційну структуру, чисельність та ідеології найбільш відомих емігрантських організацій 1920-1930-х рр. [25].

Тематика української радянської далекосхідної еміграції розроблялася й в дослідженнях зарубіжних істориків. Роботи цих дослідників можна розділити на дві групи: праці радянських істориків-емігрантів, що вийшли в різний час за кордоном, і роботи іноземних авторів.

У ряді робіт дослідників-емігрантів в першу чергу слід відзначити працю П. Балакшина «Финал в Китае: возникновение, развитие и исчезновение белой эмиграции на Дальнем Востоке», що виявився важливою віхою зарубіжної історіографії [26]. Центральним сюжетом роботи є боротьба емігрантських політичних угруповань, які допомагали японцям і радянській розвідці. На жаль, наведені дослідником відомості не завжди підкріплені надійною критикою використаних джерел.

Книга М. Раєва присвячена культурній діяльності еміграції, її досягнень та значення [27]. Даючи оцінку далекосхідної еміграції, автор зазначає, що ця діаспора не підтримувала тісних контактів із західною еміграцією і внаслідок цього не мала великого значення і впливу в середовищі українського зарубіжжя, а її внесок у загальну культурну скарбничку позначився лише після

переїзду всіх видатних діячів культури далекосхідної еміграції в Європу і Америку.

Серед зарубіжних дослідників до історії радянської еміграції зверталися і американські, і китайські історики. Теми радянського фашизму присвячені праці Дж. Стефана і У. Лакера. Якщо в роботі У. Лакера фашистським організаціям Далекого Сходу приділено порівняно не багато уваги [28], то робота Дж. Стефана присвячена, головним чином емігрантському фашизму в Китаї. У своїй монографії автор подав широку панораму діяльності далекосхідної фашистської організації, докладні відомості про діяльність її керівників, а також інформацію про окремі структури Російської фашистської партії (РФП), в тому числі дитячо-юнацькі [29].

Серед китайських дослідників певну популярність отримали роботи Сунь Фэн'юня, Чжан Сюаня і Го Яншуня. Під словом «русские» китайські автори зазвичай мають на увазі всі радянські групи, які проживали в Харбіні. Висновки, зроблені китайськими дослідниками даної проблематики, свідчать про те, що історія української радянської еміграції в Китаї являє собою складне явище, а її роль через неоднорідність соціального складу і різних політичних поглядів була доволі неоднозначною [30].

Таким чином, за останні півтора десятиліття дослідники зробили серйозний прорив у вивченні далекосхідної радянської еміграції. Проте в рамках тематики далекосхідної еміграції досі залишається ряд напрямків, які отримали досить поверхове висвітлення. Однією з таких слабо розроблених проблем є тема емігрантських організацій.

Література

1. **Бобрищев-Пушкин А.** Война без перчаток / А. Бобрищев-Пушкин. – М., 1925; Кичкасов Н. Белогвардейский террор против СССР / Н. Кичкасов. – М., 1928; Лунченков И. За чужие грехи / И. Лунченков. – М., 1925.
2. **Белов В.** Белое похмелье. Русская эмиграция на распутье. Опыт исследования психологии, настроений и бытовых условий русской эмиграции в наше время / В. Белов. – М., Пг., 1923.
3. **Киржниц А.** У порога Китая. Русские в полосе отчуждения КВЖД / А. Киржниц. – М., 1924.
4. **Вертинский А.** Четверть века без родины / А. Вертинский // Москва. – 1962. – № 5. – С. 209-220; № 6. – С. 212-219; Любимов А. На чужбине / А. Любимов. – М., 1963; Мейснер Д. Исповедь старого эмигранта / Д. Мейснер. – М., 1963; Мейснер Д. Миражи и действительность / Д. Мейснер. – М., 1966; Шульгин В.В. Письма к русским эмигрантам В.В. Шульгин. – М., 1961.
5. **Шкаренков А.К.,** Мухачев Ю.В. Крах «новой тактики» контрреволюции после гражданской войны / А.К. Шкаренков, Ю.В. Мухачев. – М., 1980.
6. **Иоффе Г.З.** Крах российской монархической контрреволюции / Г.З. Иоффе. – М., 1977.
7. **Шкаренков А.К.** Агония белой эмиграции / А.К. Шкаренков. М., 1986.
8. **Сонин В.В.** Крах белоэмиграции в Китае: Учеб. Пособие / В.В. Сонин. – Владивосток, 1987.
9. **Андреев Г.** Революционное движение на КВЖД в 1917-1922 гг. / Г. Андреев. – Новосибирск, 1983; Захарова Г.Ф. Политика Японии в Маньчжурии, 1932-1945 / Г.Ф. Захаров. – М., 1990; Каретина Г.С. Чжан Цзолин и политическая борьба в Китае в 20-е гг. XX в. / Г.С. Каретина – М., 1984; Конфликт на КВЖД: Из истории Советских вооруженных сил / Под ред. В.П. Зимонина. – Хабаровск, 1989.
10. **Мелихов Г.В.** Белый Харбин: Середина 20-х / Г.В. Мелихов. – М., 2003; Мелихов Г.В. Маньчжурия далекая и близкая / Г.В. Мелихов. – М., 1991; Мелихов Г.В. Российская эмиграция в Китае (1917-1924 гг.) / Г.В. Мелихов. – М., 1997.
11. **Аблова Н.Е.** История КВЖД и российской эмиграции в Китае (первая половина XX в.) / Н.Е. Аблова // Азиатская библиотека. URL http://asiapacffic.narod.ru/countries/china/n_e_ablova/annotation.htm (Дата обращения: 15.07.2009); Аблова Н.Е.

КВЖД и российская эмиграция в Китае. Международные и политические аспекты истории (первая половина XX века) / Н.Е. Аблова. – М., 2005.

12. Аблажей Н.Н. С востока на восток: Российская эмиграция в Китае / Н.Н. Аблажей. – Новосибирск, 2007; Аблажей Н.Н. Сибирское областничество в эмиграции / Н.Н. Аблажей. – Новосибирск, 2003.

13. Аурилене Е.Е. Российская диаспора в Китае. Маньчжурия, Северный Китай, Шанхай. 1920-1950-е гг. / Е.Е. Аурилене. – М., 2003; Аурилене Е.Е. Русская эмиграция в Китае: в поисках будущей России / Е.Е. Аурилене // Вестник Евразии. – 2002. – № 4 (19). – С. 5-22; Аурилене Е.Е. Русские эмигранты в Китае: особенности адаптации (1920-1930-е гг.) / Е.Е. Аурилене // Трагедия великой державы: национальный вопрос и распад Советского Союза. – М., 2005. – С. 391-403; Аурилене Е.Е. Русские эмигранты в Шанхае: «Перестать быть русским, значить стать никем!» / Е.Е. Аурилене // Социальные и гуманитарные науки на Дальнем Востоке. – 2002. – № 2. – С. 114-121; Аурилене Е.Е., Потапова И.В. Русские в Маньчжоу-Ди-Го: «Эмигрантское правительство» / Е.Е. Аурилене, И.В. Потапова. – Хабаровск, 2004.

14. Хисамутдинов А.А. Белые паруса на Восточном Поморье / А.А. Хисамутдинов. – Владивосток, 2001; Хисамутдинов А.А. По странам рассеяния / А.А. Хисамутдинов. – Владивосток, 2000. – Ч. 1.; Хисамутдинов А.А. Российская эмиграция в Азиатско-Тихоокеанском регионе и Южной Америке / А.А. Хисамутдинов. – Владивосток, 2000; Хисамутдинов А.А. Российская эмиграция в Китае / А.А. Хисамутдинов. – Владивосток, 2002; Хисамутдинов А.А. Следующая остановка – Китай / А.А. Хисамутдинов. – Владивосток, 2003; Хисамутдинов А.А. The Russian Far East / А.А. Хисамутдинов. – Honolulu, 1993.

15. Смирнов С.В. Российские эмигранты в Северной Маньчжурии в 1920-1945 гг. (Проблема социальной адаптации) / С.В. Смирнов. – Екатеринбург, 2007; Смирнов С.В. Русские военизированные и армейские подразделения в Маньчжоу-го (1930-е – 1945 гг.) / С.В. Смирнов // Вопросы всеобщей истории. – Екатеринбург, 2004. – № 6. – С. 76-92.

16. Худобородов А. Дело «японского шпиона» казака Ф.И. Аксенова (из истории русской эмиграции в Маньчжурии) / А. Худобородов // Вестник Челябинского университета. Серия 10: Востоковедение. Евразийство. Геополитика. – Челябинск, 2003. – С. 201-205; Худобородов А. Российское казачество в эмиграции (1920-1945 гг.): Социальные, военно-политические и культурные проблемы: дис. докт. ист. наук / А. Худобородов. – М., 1997.

17. Огороков А.В. Знаки русской эмиграции (1920-1990) / А.В. Огороков. – Б.м., 2005; Огороков А.В. Молодежные организации российской эмиграции (1929-1945 гг.) / А.В. Огороков. – М., 2000.

18. Онегина С.В. Бюро по делам российских эмигрантов в Маньчжурии II Проблемы Дальнего Востока / С.В. Онегина. – 1996. – № 5. – С. 141-146; Онегина С.В. Крах расчетов и иллюзий: («Внутрисоюзная» работа ВФП в Маньчжурии) / С.В. Онегина // Кентавр. – 1995. – № 5. – С. 48-58; Онегина С.В. Российский фашистский союз в Маньчжурии и его зарубежные связи / С.В. Онегина. – Вопросы истории. – 1997. – № 6. – С. 150-159; Онегина С.В. Русский фашизм в 1930-е гг. / С.В. Онегина. – Кентавр. – 1993. – № 5. – С. 106-120.

19. Прозорова Г.В. Скаутизм русского восточного зарубежья / Г.В. Прозорова // Российская эмиграция на Дальнем Востоке. – Владивосток, 2000. – С. 100-106; Прозорова Г.В. Традиции русского православного певчества в Китае в годы эмиграции (1922-1945) / Г.В. Прозорова // Россия на дальневосточных рубежах. Материалы междунар. науч. конф. – Благовещенск, 2001. – Ч. 2. – С. 227-230.

20. Кудинов В.А., Попова О.В. О разных «скаутах» и «разведчиках», их руководителях. Эмигрантские объединения российских скаутов и их влияние на возрождение скаутинга в России / В.А. Кудинов, О.В. Попова // 100 лет скаутскому движению: материалы научно-практической конференции (28-30 апреля 2007 г.) // Под ред. Кудряшов Ю.В. – Архангельск, 2008. – С. 110-117; Щупленков О.В. Национально-патриотическая сущность скаутского движения в системе внешкольного воспитания российского зарубежья «первой волны» / О.В. Щупленков // 100 лет скаутскому движению: материалы научно-практической конференции (28-30 апреля 2007 г.) // Под ред. Кудряшов Ю.В. – Архангельск, 2008. – С. 239-244.

21. Царек І.Ф. Роль ХСМА в організації обучения і виховання молоді в Северо-Восточном Китае / І.Ф. Царек // Россия и Китай на дальневосточных рубежах. Материалы междунар. науч. конф. – Благовещенск, 2001. – Ч. 2. – С. 223-226; Царек І.Ф. Становление и развитие юношеского движения среди российской эмигрантской молодежи (РЭМ) в Северном Китае в 20-30-е гг. / І.Ф. Царек // Миграционные процессы в Восточной Азии: Тез. докл. и сообщ. междунар. науч. конф. – Владивосток, 1994. – С. 165-167.

22. Кучин В.А. Скауты России. 1909-2007. История. Документы. Свидетельства. Воспоминания / В.А. Кучин. – М., 2008.

23. Белозубова Н.И. К вопросу о своеобразии и роли в жизни эмигрантов литературно-художественных кружков г. Харбина конца 30-х – начала 40-х гг. XX в. / Н.И. Белозубова // Россия на дальневосточных рубежах. Материалы междунар. науч. конф. – Благовещенск, 2001. – Ч. 2. – С. 182-188; Ясько Т.Н. Литературные кружки русских эмигрантов в Харбине в 20-40-е гг. XX в. / Т.Н. Ясько // Россия на дальневосточных рубежах. Материалы междунар. науч. конф. – Благовещенск, 2001. – Ч. 2. – С. 180-182.

24. Смирнов С.В. Российские эмигранты в Северной Маньчжурии в 1920-1945 гг. (Проблема социальной адаптации) / С.В. Смирнов. – Екатеринбург, 2007.

25. Мелихов Г.В. Российская эмиграция в Китае (1917-1924 гг.) / Г.В. Мелихов. – М., 1997; Мелихов Г.В. Российская эмиграция в международных отношениях на Дальнем Востоке (1925-1932) / Г.В. Мелихов. – М., 2007.

26. Балакшин П.П. Финал в Китае: возникновение, развитие и исчезновение белой эмиграции на Дальнем Востоке. В 2-х т. / П.П. Балакшин. – Сан-Франциско; Париж; Нью-Йорк. – Т. 1. – 1985; Т. 2. – 1959; Балакшин П.П. Финал в Китае / П.П. Балакшин // Дальний Восток. – 1991. – № 11. – С. 11-47; № 12. – С. 25-51; 1992. – № 4. – С. 73-98.

27. Раев М.И. Россия за рубежом. История культуры русской эмиграции. 1919-1939 / М.И. Раев. – М., 1994.

Literatura

1. Bobryshchev-Pushkyn A. Voyna bez perchatok / A. Bobryshchev-Pushkyn. – М., 1925; Kychkasov N. Belohvardeyskiy terror protiv SSSR / N. Kychkasov. – М., 1928; Lunchenkov Y. Za chuzhnye hrekhy / Y. Lunchenkov. – М., 1925.

2. Belov V. Beloe pokhmel'e. Russkaya emyhratsyya na rasput'e. Opyt issledovaniya psikhologii, nastroyu y bytovykh usloviy russkoy emyhratsyy v nashe vremya / V. Belov. – М. – Ph., 1923.

3. Kyrzhnyts A. U poroha Kytaya. Russkiye v polose otchuzhdeniya KVZhD / A. Kyrzhnytsyn. – М., 1924.

4. Vertynskyy A. Chetvert' veka bez rodiny / A. Vertynskyy // Moskva. – 1962. – № 5. – С. 209-220; № 6. – С. 212-219; Lyubymov L. Na chuzhbyne / L. Lyubymov. – М., 1963; Meysner D. Yspoved' staroho emyhranta / D. Meysner. – М., 1963; Meysner D. Myrazhy y deystvitel'nost' / D. Meysner. – М., 1966; Shul'hyn V.V. Pys'ma k russkym emyhrantam V.V. Shul'hyn. – М., 1961.

5. Shkarenkov L.K., Mukhachev Yu.V. Krakh «novoy taktyky» kontrrevolyutsyy posle hrazhdanskoй voyny / L.K. Shkarenkov, Yu.V. Mukhachev. – М., 1980.

6. Yoffe H.Z. Krakh rossyskoy monarkhicheskoy kontrrevolyutsyy / H.Z. Yoffe. – М., 1977.

7. Shkarenkov L.K. Ahonnya beloy emyhratsyy / L.K. Shkarenkov. М., 1986.

8. Sonyn V.V. Krakh beloemyhratsyy v Kytae: Ucheb. Posobyе / V.V. Sonyn. – Vladivostok, 1987.

9. Andreev H. Revolyutsyonnoye dvizheniye na KVZhD v 1917-1922 hh. / H. Andreev. – Novosybyrsk, 1983; Zakharova H.F. Polytyka Yaponyy v Man'chzhuryy, 1932-1945 / H.F. Zakharov. – М., 1990; Karetna H.S. Chzhan Tszolyn' y polytycheskaya bor'ba v Kytae v 20-e hh. XX v. / H.S. Karetna – М., 1984; Konflykt na KVZhD: Yz ystoryy Sovet'skykh vooruzhennykh syl / Pod red. V.P. Zymonyina. – Khabarovsk, 1989.

10. Melykhov H.V. Belyy Kharbyn: Seredyna 20-kh / H.V. Melykhov. – М., 2003; Melykhov H.V. Man'chzhuryya dalekaya y blyzkaya / H.V. Melykhov. – М., 1991; Melykhov H.V. Rossyskaya emyhratsyya v Kytae (1917-1924 hh.) / H.V. Melykhov. – М., 1997.

11. Ablova N.E. Ystoryya KVZhD y rossyyskoy эmyhratsyy v Kytae (pervaya polovyna XX v.) / N.E. Ablova // Azyat'skaya byblyoteka. URL http://asiapacific.narod.ru/count-ries/china/n_e_ablova/annotation.htm (Data obrashchenyya: 15.07.2009); Ablova N.E. KVZhD y rossyyskaya эmyhratsyya v Kytae. Mezhdunarodnye y polytycheskiye aspekty ystoryy (pervaya polovyna XX veka) / N.E. Ablova. – M., 2005.

12. Ablazhey H.H. S vostoка na vostok: Rossyyskaya эmyhratsyya v Kytae / N.N. Ablazhey. – Novosybyrsk, 2007; Ablazhey N.N. Sybyrskoe oblastnychestvo v эmyhratsyy / N.N. Ablazhey. – Novosybyrsk, 2003.

13. Aurylene E.E. Rossyyskaya dyaspora v Kytae. Man'chzhuryya, Severnyy Kyta, Shankhay. 1920-1950-e hh. / E.E. Aurylene. – M., 2003; Aurylene E.E. Russkaya эmyhratsyya v Kytae: v poyskakh budushchey Rossyy / E.E. Aurylene // Vestnyk Evrazyy. – 2002. – № 4 (19). – S. 5-22; Aurylene E.E. Russkiye эmyhranty v Kytae: osobennosty adaptatsyy (1920-1930-e hh.) / E.E. Aurylene // Trahedyya velykoy derzhavy: natsyonal'nyy vopros y raspad Sovet'skogo Soyuz. – M., 2005. – S. 391-403; Aurylene E.E. Russkiye эmyhranty v Shankhae: «Perestat' byt' russkym, znachyt' stat' nykem!» / E.E. Aurylene // Sotsyal'nye y humanitarnye nauky na Dal'nem Vostoke. – 2002. – № 2. – S. 114-121; Aurylene E.E., Potapova Y.V. Russkiye v Man'chzhou-Dy-Ho: «Эmyhrant'skoe pravyytel'stvo» / E.E. Aurylene, Y.V. Potapova. – Khabarovsk, 2004.

14. Khysamutdynov A.A. Belye parusa na Vostochnom Pomor'e / A.A. Khysamutdynov. – Vladyvostok, 2001; Khysamutdynov A.A. Po stranam rasseyaniya / A.A. Khysamutdynov. – Vladyvostok, 2000. – Ch. 1.; Khysamutdynov A.A. Rossyyskaya эmyhratsyya v Azyat'sko-Tykhookeanskom rehyone y Yuzhnoy Ameryke / A.A. Khysamutdynov. – Vladyvostok, 2000; Khysamutdynov A.A. Rossyyskaya эmyhratsyya v Kytae / A.A. Khysamutdynov. – Vladyvostok, 2002; Khysamutdynov A.A. Sleduyushchaya ustanovka – Kyta / A.A. Khysamutdynov. – Vladyvostok, 2003; Khysamutdynov A.A. The Russian Far East / A.A. Khysamutdynov. – Honolulu, 1993.

15. Smyrnov C.B. Rossyyskiye эmyhranty v Severnoy Man'chzhuryy v 1920-1945 hh. (Problema sotsyal'noy adaptatsyy) / S.V. Smyrnov. – Ekaterynburh, 2007; Smyrnov S.V. Russkiye voenyzyrovannyye y armeyskiye podrazdelenyya v Man'chzhou-ho (1930-1945 hh.) / S.V. Smyrnov // Voprosy vseobshchey ystoryy. – Ekaterynburh, 2004. – № 6. – S. 76-92.

16. Khudoborodov A. Delo «yaponskogo shpyona» kazaka F.Y. Aksenova (yz ystoryy russkoy эmyhratsyy v Man'chzhuryy) / A. Khudoborodov // Vestnyk Chelyabynskogo unyversyteta. Seryya 10: Vostokovedeniye. Evrazyystvo. Neopolytyka. – Chelyabynsk, 2003. – S. 201-205; Khudoborodov A. Rossyyskoe kazachestvo v эmyhratsyy (1920-1945 hh.): Sotsyal'nye, voenno-polytycheskiye y kul'turnyye problemy: dys. dokt. yst. nauk. M., 1997.

17. Okorokov A.B. Znaky russkoy эmyhratsyy (1920-1990) / A.V. Okorokov. – B.m., 2005; Okorokov A.V. Molodezhnye orhanyzatsyy rossyyskoy эmyhratsyy (1929-1945 hh.) / A.V. Okorokov. – M., 2000.

18. Onehyna C.B. Byuro po delam rossyyskyykh эmyhrantov v Man'chzhuryy II Problemy Dal'neho Vostoka / S.V. Onehyna. – 1996. – № 5. – S. 141-146; Onehyna S.V. Krakh raschetov y yllyuzy: («Vnutrysoyuznaya» rabota VFP v Man'chzhuryy) / S.V. Onehyna // Kentavr. – 1995. – № 5. – S. 48-58; Onehyna S.V. Rossyyskyy fashyst'skyy soyuz v Man'chzhuryy y ego zarubezhnyye svyazy / S.V. Onehyna. – Voprosy ystoryy. – 1997. – № 6. – S. 150-159; Onehyna S.V. Russkyy fashyzm v 1930-e hh. / S.V. Onehyna. – Kentavr. – 1993. – № 5. – S. 106-120.

19. Prozorova H.V. Skautyzm russkoho vostochnoho zarubezh'ya / H.V. Prozorova // Rossyyskaya эmyhratsyya na Dal'nem Vostoke. – Vladyvostok, 2000. – S. 100-106; Prozorova H.V. Tradyytsy russkoho pravoslavnoho pevchestva v Kytae v hody эmyhratsyy (1922-1945) / H.V. Prozorova // Rossyya na dal'nevostochnyykh rubezhakh. Materyaly mezhdunar. nauch. konf. – Blahoveshchensk, 2001. – Ch. 2. – S. 227-230.

20. Kudynov V.A., Popova O.V. O raznykh «skautakh» y «razvedchikakh», ykh rukovodytelyakh. Эmyhrant'skiye ob'yedyneniya rossyyskyykh skautov y ykh vlyuyaniye na vozrozhdeniye skautynha v Rossyy / V.A. Kudynov, O.V. Popova // 100 let skaut'skomu dvizheniyu: materyaly nauchno-praktycheskoy konferentsyy (28-30 aprelya 2007 h.) // Pod red. Kudryashov Yu.V. – Arkhanhel'sk, 2008. – S. 110-117; Shchuplenkov O.V. Natsyonal'no-patryoticheskaya sushchnost' skaut'skoho dvizheniya v sisteme vneshkol'nogo vospityaniya rossyyskoho zarubezh'ya «pervoy volny» / O.V. Shchuplenkov // 100 let

skaut'skomu dvyzhenyyu: materyaly nauchno-praktycheskoy konferentsyy (28-30 aprel'ya 2007 h.) // Pod red. Kudryashov Yu.V. – Arkhanhel'sk, 2008. – S. 239-244.

21. Tsarek Y.F. Rol' KhSML v orhanyzatsyy obuchenyya y vospytanyya molodezhy v Severo-Vostochnom Kytae / Y.F. Tsarek // Rossiya y Kytae na dal'nevostochnnykh rubezhakh. Materyaly mezhdunar. nauch. konf. – Blahoveshchensk, 2001. – Ch. 2. – S. 223-226; Tsarek Y.F. Stanovlenye y razvitye yunosheskoho dvyzhenyya sredi rossiyskoy emyhrant'skoy molodezhy (RЭМ) v Severnom Kytae v 20-30-e hh. / Y.F. Tsarek // Myhratsyonnye protsessy v Vostochnoy Azyu: Tez. dokl. y soobshch. mezhdunar. nauch. konf. – Vladyvostok, 1994. – S. 165-167.

22. Kuchyn V.L. Skauty Rossiy. 1909-2007. Ystoryya. Dokumenty. Svydetel'stva. Vospomynanyya / V.L. Kuchyn. – M., 2008.

23. Belozubova N.Y. K voprosu o svoeobrazyy y roly v zhyzny emyhrantov lyteraturno-khudozhestvennykh kruzhkov h. Kharbyna kontsa 30-kh – nachala 40-kh hh. XX v. / N.Y. Belozubova // Rossiya na dal'nevostochnnykh rubezhakh. Materyaly mezhdunar. nauch. konf. – Blahoveshchensk, 2001. – Ch. 2. – S. 182-188; Yas'ko T.N. Lyteraturnyye kruzhky russkykh emyhrantov v Kharbyne v 20-40-e hh. XX v. / T.N. Yas'ko // Rossiya na dal'nevostochnnykh rubezhakh. Materyaly mezhdunar. nauch. konf. – Blahoveshchensk, 2001. – Ch. 2. – S. 180-182.

24. Smyrnov S.V. Rossiyskiye emyhranty v Severnoy Man'chzhury v 1920-1945 hh. (Problema sotsyal'noy adaptatsyy) / S.V. Smyrnov. – Ekaterynburh, 2007.

25. Melykhov H.V. Rossiyskaya emyhratsyya v Kytae (1917-1924 hh.) / H.V. Melykhov. – M., 1997; Melykhov H.V. Rossiyskaya emyhratsyya v mezhdunarodnykh otnoshenyyakh na Dal'nem Vostoke (1925-1932) / H.V. Melykhov. – M., 2007.

26. Balakshyn P.P. Fynal v Kytae: voznyknovenye, razvitye y ysheznovenye beloy emyhratsyy na Dal'nem Vostoke. V 2-kht. / P.P. Balakshyn. – San-Frantsysko; Paryzh; N'yuyork. – T. 1. – 1985; T. 2. – 1959; Balakshyn P.P. Fynal v Kytae / P.P. Balakshyn // Dal'nyy Vostok. – 1991. – № 11. – S. 11-47; № 12. – S. 25-51; 1992. – № 4. – S. 73-98.

27. Raev M.Y. Rossiya za rubezhom. Ystoryya kul'tury russkoy emyhratsyy. 1919-1939 / M.Y. Raev. – M., 1994.

Гарнагина С.А., Коваленок С.С. Объединение украинских советских эмигрантов в Маньчжурии в 1920-1945 гг.: историография проблемы

В статье исследована историография объединений украинских советских эмигрантов в Маньчжурии 1920-1945 гг. Все эмигрантские объединения разделены на политизированные и неполитизированные в соответствии с социально-политическими условиями времени. Выделено несколько периодов в историографии украинской эмиграции: первый – 1920-е – первая половина 1950-х гг., второй – конец 1950-х – 1980-е гг., третий – 1990-2000-е гг. Проанализировано, что в публикациях 1920-х гг. внимание авторов скорее уделялось своего рода пропаганде, чем достижением научных целей.

Авторами исследовано, что в 1970-1980-х гг. вышел ряд новых научных работ по теме украинской эмиграции, написанных в целом в рамках концепции, характерной для предыдущего периода. В работах этого периода украинской советской эмиграции дана более жесткая критическая оценка. Но в целом авторы представляли положение эмиграции безвыходным, рисуя картину внутренней борьбы и провальных попыток объединения сил против Советской России.

В статье приводится информация, что с конца 1980-х гг. в связи с общими изменениями в жизни общества эмигрантская тематика в работах советских исследователей стала особенно популярной. Круг проблем, связанных с исследованием украинской советской эмиграции, существенно расширился. Деятельность эмиграции начала оцениваться с положительной стороны. Ученые обратились к ранее не исследованным вопросам быта эмигрантов, проблем социальной адаптации, культуры. Авторами показано, что в 1990-2000-х гг. появился целый ряд работ, обращенных непосредственно к деятельности политических и общественных организаций эмиграции, в том числе и молодежным.

Авторами выявлено, что среди зарубежных исследователей к истории советской эмиграции обращались и американские, и китайские историки.

Ключевые слова: эмиграция, украинцы в Китае, эмигрантские организации, историография, Маньчжурия.

Harnahina S.A., Kovalonok S.S. The association of Ukrainian Soviet emigrants in Manchuria in 1920-1945 years: historiography of the problem

The Ukrainian Soviet historiography of the associations of emigrants in Manchuria 1920-1945 years is examined in the article. All emigrant associations are divided into politicized and nonpoliticized in accordance with the socio political conditions. Several periods in the historiography of Ukrainian emigration are highlighted: the first – 1920 s – the first half of the 1950 s, the second – the end of the 1950 s – 1980-ies, the third – 1990 s – 2000 s. It's analyzed that in the publications of the 1920s authors' attention was paid to a kind of propaganda than to achievements of scientific goals. The authors investigated that in 1970-1980 s, the number of new research papers on the topic of Ukrainian emigration was released, written as a whole within the concept characteristic for previous period. In the works of this period Ukrainian Soviet emigration is given a tough critical assessment. But in general the authors represented the hopeless position of emigration, painting a picture of internal struggle and failed attempts to join forces against Soviet Russia.

In the article the information that from the end of the 1980 s due to general changes in society's life emigrant topics in the works of Soviet researchers became especially popular is reproduced. The range of issues related to the study of Ukrainian Soviet emigration increased significantly. The activity of the emigration began to be evaluated with the positive side. The scientists turned to the previously unexplored issues of the emigrants' mode of life, problems of social adaptation and culture. It's shown that in 1990-2000 s the whole number of works was appeared addressed directly to the activity of political and public organizations of the emigration including youthful.

The authors found that among foreign researchers both American and Chinese historians appealed to the history of Soviet emigration.

Key words: *emigration, Ukrainian in China, emigrant organizations, historiography, Manchuria.*